

NUSIKALTĖLIO PROFILIO SUDARYMAS – NAUJAS NETRADICINIS NUSIKALTIMŲ TYRIMO METODAS

Doc. dr. Janina Juškevičiūtė

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Kriminalistikos katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 2 714 611
Elektroninis paštas krk@ltu.lt

Pateikta 2003 m. birželio 23 d.

Parengta spausdinti 2003 m. rugsėjo 30 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto mokslo prorektorius profesorius dr. Vidmantas Egidijus Kurapka ir
Klaipėdos rajono apylinkės prokuratūros prokuroras Donatas Lengvinas*

S a n t r a u k a

Nusikaltėlio profilio sudarymo metodas – netradicinis nusikaltimų tyrimo metodas, sėkmingai taikomas daugelio pasaulio šalių kriminalistikos praktikoje.

Straipsnyje pirmą kartą Lietuvos teisinėje literatūroje supažindinama su nusikaltėlio profilio sudarymo metodika bei analizuojamos atskiros jo sudarymo stadijos: bylos analizė, susidedanti iš šešių etapų, ir paties profilio sudarymo procesas. Taip pat pateikiamas sudaryto konkretaus nusikaltėlio profilio pavyzdys.

Šiame straipsnyje pateikiama informacija apie šio metodo taikymo organizavimą Vokietijoje, Austrijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Išanalizuotos šio metodo panaudojimo galimybės Lietuvoje bei pateiktos jo taikymo organizacinės rekomendacijos.

I ž a n g a

Terminus *Offender Profiling* arba tiesiog *Profiling* (nusikaltėlio profilio sudarymas) anglų kalba bei *Täterprofilerstellung* arba *Täterprofil* (nusikaltėlio profilis) vokiečių k. aptiksime beveik visoje per pastaruosius 20 metų nužudymų tyrimo klausimais išleistoje kriminalistinėje literatūroje¹. Vokiečių kriminalistai laikosi nuomonės, kad viešinti šį metodą yra ne tik nepageidautina², bet ir žalinga, tačiau apie nusikaltėlio profilio sudarymo metodo egzistavimą ir jo suteikiamas galimybes tiriant nusikaltimus yra informuoti visi šalies nusikaltimų tyrėjai.

Manytume, kad atėjo metas ir Lietuvos nusikaltimų tyrėjus³ supažindinti su nusikaltėlio profilio metodu bei jo taikymo tiriant nusikaltimus galimybėmis⁴.

¹ Trečiame V. Gebertho parengto vadovėlio, skirto žmogžudystėms tirti, leidime nusikaltėlio profilio sudarymui skirtas net 100 puslapių apimties skyrius. Plačiau žr.: Geberth V. *Practical Homicide Investigation: Tactics, Procedures, and Forensic Techniques*. – Boca Raton: CRC Press, 2000.

² Straipsnio autorė pritaria šiai nuomonei, nes tai nėra neatleistinas informacijos apie saugų seksą, būtinos visuomenei žinoti, slėpimas.

³ 2002 m. apklausus Lietuvos teisės universiteto Policijos fakulteto III kurso neakivaizdinių studijų studentus paaiškėjo, kad dauguma jų net nėra girdėję apie tokį metodą.

⁴ Straipsnio autorė 2002 m. yra išėjusi nusikaltėlio profilio sudarymo apmokymus Vokietijoje, turi tarptautinį nusikaltėlio profilio sudarytojo sertifikatą.

Sąvoka ir trumpa istorinė apžvalga

Nusikaltėlio profilio sudarymo metodas buvo sukurtas, kai kriminalistai, tiriantys itin žiaurius, dažniausiai seksualinio pobūdžio nužudymus pastebėjo, kad nusikaltėlis ir jo įvykdytas nužudymas specifiniu būdu yra tarpusavyje susiję [1, p. 814].

Šio metodo sukūrimo istorija įdomi tuo, kad kriminalistai turėdami tik pradinį duomenį (aukos radimo vietą, maksimaliai išsamią informaciją apie auką) bei remdamiesi savo ilgamete darbo patirtimi galėjo nusakyti nusikaltėlio, įvykdžiusio šį nusikaltimą, asmenybės bruožus. Jie teigė: „mes nežinome, kodėl, bet tai veikia“ (*We don't know why, but it works*). Reikėjo tik sukurti būdą, tai yra metodiką, kurios laikantis būtų pasiekti jau žinomi rezultatai.

Austrų kriminalistas T. Miuleris (T. Müller) teigia, kad norint suprasti Rembranto kūrybą, reikia studijuoti jo paveikslus arba tapytojo biografiją. Norint suprasti nusikaltėlį, reikia studijuoti jo įvykdytą nusikaltimą.

Nusikaltimas yra nusikaltėlio asmenybės išraiškos forma. Kiekvienas nusikaltimas atspindi nusikaltėlio asmenybę¹ ir jį identifikuoja [1, p. 814].

Nusikaltėlio profilio sudarymas – tai bandymas rekonstruojant ir interpretuojant nusikaltimą, ypač nusikaltėlio elgesį, sudaryti hipotezę apie nusikaltimo padarymą, siekiant pateikti nusikaltimo tyrėjui praktines tolimesnio bylos tyrimo rekomendacijas [2, p. 17].

Nusikaltėlio profilio sudarytojo darbo pobūdis labai panašus į gydytojo, nustatančio ligos diagnozę ir planuojančio tolimesnį gydymą: renkami ir vertinami duomenys, rekonstruojama pradinė situacija, formuluojamos ir tikrinamos hipotezės, sudaromas nusikaltėlio profilis ir pateikiamos tolimesnio nusikaltimo tyrimo rekomendacijos [3, p. 401].

Nusikaltėlio profilio sudarymo metodas nepakeičia įprastinių kriminalistinių tyrimo metodų. Šis metodas turi pagalbines funkcijas, jo tikslas – generuoti naujas idėjas, kai nusikaltimą tiriant įprastais metodais nepavyksta pasiekti teigiamų rezultatų.

Nusikaltėlio profilis yra požymių visuma, daugiau ar mažiau tikslus dar nežinomo nusikaltėlio aprašymas, galintis padėti jį surasti. Profilio aprašyme nusikaltimą padaręs asmuo apibūdinamas taip, lyg būtų aprašytas gerai pažįstamas draugas [2, p. 814]. Nusikaltėlio profilis tiesiogiai nenurodo ieškomo nusikaltėlio², bet turi tikslą pagal jame išskirtus požymius susiaurinti ieškomų asmenų grupę.

Nusikaltėlio profilis – tai hipotezė, sudaryta remiantis byloje esančiais objektyviais faktais. Šio metodo pranašumas tas, kad nusikaltėlio asmenybė aprašoma remiantis vien tik jo paliktais pėdsakais, kurių lieka net ir tada, kai tradicinės kriminalistikos požiūriu įvykio vietoje nepavyksta rasti jokių materialinių pėdsakų. Nė vienam nusikaltėliui nepavyksta sunaikinti jo asmenybę atspindinčių kriminalistinių-psichologinių pėdsakų. Šiems pėdsakams „skaityti“ ir juos panaudoti nusikaltimams išaiškinti ir buvo sukurtas nusikaltėlio profilio sudarymo metodas.

Bandymai pagal akivaizdžius smurtinio nusikaltimo pėdsakus nusakyti nusikaltėlio asmenybę yra tokie pat seni kaip ir patys nusikaltimai. Europoje pirmųjų rašytinių bandymų apibūdinti nusikaltėlio asmenybę randama 19 amžiaus pabaigoje.

Nusikaltėlio profilio sudarymo pradininku laikomas gydytojas³ ir teismo psichiatras italas Č. Lombrozo (C. Lombroso). Jis teigė, kad pagal fizinius duomenis bei psichines savybes galima iš anksto numatyti, kokį nusikaltimą gali padaryti juos turintis asmuo⁴.

Dažniausiai pirmuoju nusikaltėlio profilium⁵ laikomas amerikiečių psichiatro Dž. Braselo (J. A. Brussel) šeštojo dešimtmečio pradžioje sudarytas nusikaltėlio sprogdingojo, pavadinto

¹ Taip pat, kaip ir kiekvieno valdininko ar mokslininko darbo stalas atspindi jo asmenybės bruožus.

² Nereikia tikėtis, kad nusikaltėlio profilio sudarytojas pasakys nusikaltėlio asmens kodą.

³ Č. Lombrozo (1835–1909) savo profesinę veiklą pradėjo dirbdamas kalėjimo gydytoju. Nuolatinis bendravimas su kalininiais paskatino jį susidomėti, koks yra ryšys tarp nusikaltėlio fizinių duomenų ir psichinių savybių bei jo įvykdyto nusikaltimo.

⁴ Plačiau žr.: Vergleichende Kriminologie. – Stuttgart, 1974; Die Psychologie des 20. Jahrhunderts. – Zürich, 1981.

⁵ Dėl ribotos straipsnio apimties pateikiami tik keli šio metodo sukūrimo epizodai. Jo sukūrimo istorija yra labai įdomi ir verta atskiro straipsnio.

Mad Bomber (Kuoktelėjusiu sprogdintoju), profilis¹. Jam išgarsėti padėjo tai, kad šis profilis buvo paviestas žiniasklaidoje². Nors sprogmenis padedantis asmuo buvo sulaikytas akylos kompanijos darbuotojos dėka³, tačiau sulaikius nusikaltėlį buvo pastebėta, kad Dž. Braselio sudarytas nusikaltėlio profilis buvo stebėtinai tikslus [4, p. 36–37].

Pirmieji šį metodą oficialiai įteisino Jungtinių Amerikos Valstijų federalinio tyrimų biuro (FBI) kriminalistai, sėkmingai taikę jį seksualinės motyvacijos nusikaltimams tirti. Šiam tikslui įgyvendinti 1972 m. Federalinio tyrimų biuro akademijoje buvo įkurtas Žmogaus elgesio tyrimo skyrius (Behavioural Science Unit). Priežastis, paskatinusi sukurti šią metodiką, buvo ta, kad aštuntajame dešimtmetyje JAV labai sumažėjo nužudymų išaiškinimas. 1950 metais FTB ekspertai, remdamiesi nužudymų bylų analize, padarė išvadą, kad net 90 proc. žudikų bei žagintojų yra aukos giminaičiai arba pažįstami, tačiau aštuntajame dešimtmetyje šis modelis jau netiko trečdaliui tokio pobūdžio nusikaltimų atskleisti [5, p. 533].

Nusikaltėlio profilio sudarymo metodas buvo sėkmingai parengtas ir šiuo metu yra taikomas daugelio šalių kriminalistikos praktikoje. Šio metodo autoriais laikomi amerikiečių kriminalistai Džonas Daglas (John Douglas), Robertas Resleris (Robert Ressler) ir Rojus Hazelvudas (Roy Hazelwood). Jiems vadovaujant buvo sukurti pirmieji kriminalistiniai-psichologiniai modeliai ir parengtos pirmosios nusikaltėlių tipologijos⁴, pritaikytos nusikaltėlio profiliui sudaryti.

Nusikaltėlio profilio sudarymo metodas taikomas tiriant nužudymus, seksualinės motyvacijos nusikaltimus (nužudymus, išžaginimus, vaikų tvirkinimo faktus), žmonių bei įmonių šantažo atvejus, žmonių grobimą pasipelnymo tikslais bei serijinius padegimus.

Pagrindiniai nusikaltėlio profilio sudarymo metodikos ypatumai

Nusikaltėlio profilio sudarymo metodą sukūrė kriminalistai, kurie tirdami seksualinio pobūdžio nusikaltimus pastebėjo, kad analizuojant bylos medžiagą: aukos radimo vietą, rekonstruojant įvykio eigą galima gana tiksliai apibūdinti nusikaltėlio asmenybę.

Nusikaltėlio profilis dažniausiai sudaromas tiriant itin sunkius smurtinius nusikaltimus, kurie beveik visada yra padaryti nesant liudytojų, o auka dažniausiai jau nieko negali papasakoti apie nusikaltėlį, ir bylą tiriant tradiciniais metodais nepasiekama teigiamų rezultatų. Sudarant nusikaltėlio profilį remiamasi tik objektyviais faktais: įvykio vietoje rastais daiktiniais įrodymais, pėdsakais ir patikrintais duomenimis.

Nusikaltėlio profilio sudarymas susideda iš dviejų stadijų:

1. **Bylos analizė;**
2. Paties **profilio sudarymo.**

Bylos analizė

¹ Nuo 1940 iki 1956 m., kai buvo sulaikytas Niujorką terorizavęs nusikaltėlis sprogdintojas. Pirmą sprogmenį jis padėjo labai didelės elektros kompanijos centrinės būstinės pastate. Policija iškart įtarė, kad tai galėjo padaryti nepatenkintas klientas arba buvęs darbuotojas, tačiau dėl kompanijos konfliktų su klientais bei darbuotojais gausos, vien tik remiantis tokiu spėjimu, nebuvo įmanoma išaiškinti nusikaltėlį. Padedamų sprogmenų galingumas per paskutiniuosius šešerius metus kasmet didėjo ir kai pasiekė kritinę ribą (žuvo žmogus), tai sukėlė mieste visuotinę paniką. Policijai neliko nieko kito, kaip bandyti surasti nusikaltėlį pasitelkus netradicinius tyrimo metodus.

² Buvo nusižengta pagrindiniam profesijos reikalavimui, griežčiausiai draudžiančiam viešinti sudarytą konkretaus nusikaltimo nusikaltėlio profilį.

³ Elektros tinklų kompanijai sprogdintojas siųsdavo grasinančius laiškus. Sekretorė, peržiūrinėjusi senus buvusių darbuotojų skundus, atkreipė dėmesį į buvusio kompanijos darbuotojo G. Meteskio (G. Metesky) skundų ir kompanijos gaunamų grasinančių laiškų kalbos posakių sutapimus.

⁴ Viena iš šių tipologijų buvo parengta remiantis 1979–1983 metais atlikto nusikaltėlių asmenybės tyrimo (Criminal Personality Research Project) metu gautais rezultatais. Plačiau žr.: Ressler R. K., Burgess A. W., Douglas J. E. *Sexual Homicide. Patterns and Motives.* – New York, 1995.

Bylos analizė, daugelio kriminalistų praktikų nuomone¹, yra žymiai svarbesnė nei paties profilio sudarymas, nes kvalifikuotai atlikta ji beveik visada suteikia vertingos informacijos tolimesniam nusikaltimo tyrimui. Bylos analizę atlieka specialistai, nesusiję su jos tyrimu, ir tai sudaro galimybę „naujomis akimis“ pažvelgti į bylos aplinkybes ir faktus. Tai, kaip rodo praktika, dažnai leidžia pamatyti detales, į kurias nusikaltimo tyrėjai nebuvo atkreipę reikiamo dėmesio².

Bylos analizė susideda iš nuosekliai vienas po kito sekančių etapų.

1. etapas – pirminis nusikaltimo klasifikavimas.

Tai nėra itin sunku, kai tiriamas serijinis padėgimas ar išžaginimas. Daugiausia sunkumų sudaro nužudymų, kai auka yra dar ir išžaginta, klasifikavimas. Šiuo metu pagal įvairius požymius yra sudaryta daug įvairių nužudymų klasifikacijų, pritaikytų būtent nusikaltėlio profiliui sudaryti³.

2. etapas – nusikaltimo motyvo nustatymas.

Sudarant žmogžudžių profilį išskiriami šie pagrindiniai nusikaltimo motyvai: asmeninis, seksualinis, pasipelnymo, užmaskuotas ir grupinis⁴.

3. etapas – aukos rizikos analizė.

Analizuojama, kaip galima vertinti riziką, kad konkretus žmogus dėl savo amžiaus, lyties, kūno sudėjimo, asmenybės savybių ir gyvenimo būdo taps konkreto nusikaltimo auka. Aukos rizika vertinama pagal kriminalistikoje įprastą trinarę gradaciją: žema, vidutinė, didelė [6, p. 302].

4. etapas – nusikaltėlio rizikos vertinimas.

Analizuojama, kokia buvo nusikaltėlio rizika, kad jis bus pastebėtas darant nusikaltimą ir jam bus sutrukdyta įgyvendinti savo sumanymą. Nusikaltėlio rizikos veiksnys yra atvirkščiai proporcingas aukos rizikos veiksniai. Nusikaltėliai dažniausiai daro nusikaltimus, kai jų rizikos veiksnys yra žemas⁵.

5. etapas – laiko ir vietos veiksnio analizė.

Tai labai svarbus bylos analizės etapas⁶. Jo metu padarytos išvados tiesiogiai atspindi nusikaltėlio profilyje. Kartais nusikaltimo padarymo vietos ir laiko pasirinkimo veiksnys yra vieninteliai pėdsakai, galintys suteikti informacijos apie nusikaltimą padariusį asmenį⁷.

6. etapas – nusikalstamo įvykio rekonstrukcija.

Tai yra esminis visos bylos analizės momentas. Rekonstruojamas įvykis nagrinėjamas chronologiškai, nusikaltėlio veiksmai (ypač pats nužudymo aktas⁸) išskaidomi į atskirus

¹ Šios nuomonės laikosi vokiečių kriminalistai ir tai patvirtina nusikaltimų tyrimo praktika: 1998 m. Hamburge buvo itin žiauriai nužudytas vyras. Buvo manoma, kad tai seksualinio pobūdžio nusikaltimas, nes aplinkybės leido daryti tokią išvadą. Nusikaltimo tyrimas pateko į aklavietę. Atlikus bylos analizę buvo padaryta išvada, kad tai asmeninio pobūdžio nusikaltimas. Atnaujinus bylos tyrimą šia kryptimi buvo išaiškintas nusikaltėlis.

² Deja, Lietuvos smurtinių nusikaltimų tyrėjai kartais nemato ir akivaizdžių dalykų. Tuo straipsnio autorė galėjo įsitikinti jau atlikdama pirmąją nužudymo bylos analizę: įvykio vietoje padarytose nuotraukose ant aukos kaklo akivaizdžiai matyti trys stranguliacinės vagos, o teismo medicinos ekspertizės akte parašyta, kad ant aukos kaklo yra stranguliacinė vaga. Šie prieštaravimai nesukėlė jokių abejonių ne tik nusikaltimą tyrusiems N miesto apylinkės prokurorams (tai buvo apskrities lygio rezonansinis nusikaltimas ir jam tirti netgi buvo sudaryta tyrėjų grupė), bet ir nužudymo bylos tyrimą kontroliavusiems Kauno apygardos prokurorams. Bylos numeris nenurodomas, nes nusikaltimas neištirtas.

³ Dėl ribotos straipsnio apimties tai nebus atskirai analizuojama. Plačiau žr.: Douglas J., Burgess A. Crime Classification Manual. – 1997.

⁴ Plačiau žr.: Dern H., Trautmann K. Täterverhalten und Täterprofilierung. Nepublikuota.

⁵ Jeigu nusikaltėlis bando nužudyti seną silpną žmogų, kurio rizikos veiksnys dėl jo amžiaus yra didelis, tai nusikaltėlio rizikos veiksnys yra žemas.

⁶ Analizuojant nusikaltimų, ypač serijinių, padarymo vietos pasirinkimą (šis elementas visada yra, nors žmogus žmogus kartais to sąmoningai ir nesuvokia) buvo pastebėta, kad tarp nusikaltimo padarymo ir nusikaltėlio gyvenamosios vietos yra tam tikras ryšys. Remiantis šia patirtimi buvo sukurtas naujas nusikaltimų tyrimo metodas – geografinis profilavimas. Plačiau žr.: Rossmo K. Geographic profiling. – Boca Raton: CRC, 2000.

⁷ Mažametės mergaitės lavonas buvo rastas nuošalioje vietoje, prie upelio, 10 km atstumu nuo šeimos gyvenamosios vietos. Mergaitė buvo baikšti, nesileisdavo į kalbas su nepažįstamais žmonėmis, ypač vyrais. Vieta, kur buvo rastas lavonas, aukai buvo gerai pažįstama, šioje vietoje šeima iškylaudavo. Nusikaltimo padarymo vietos pasirinkimas, kurį būtų galima pavadinti „geografiniu“ pėdsaku, nurodė žudiką.

⁸ Kriminalistui reikia labai gerai išmanyti teismo mediciną. Dažnai nusikaltimų tyrėjų žinios apie tai, kiek realiai reikia laiko nužudyti, pavyzdžiui, pasmaugti žmogų, yra buitinio lygio, jos neatitinka tikrovės.

elementus¹. Tai leidžia susidaryti tikslesnį vaizdą, kas ir kokia seka buvo padaryta, kiek nusikaltėliui realiai reikėjo laiko savo kėslams įgyvendinti.

Nusikaltėlio profilio sudarymas

Bylos analizė ne visada baigiama profilio sudarymu. Nusikaltėlio profilis sudaromas tik tuomet, kai tam yra pakankamai faktinių duomenų. Sudarant nusikaltėlio profilį orientuojamasi į tokias charakteristikas: lytis, amžiaus ribos, išsilavinimas, profesinė veikla, šeiminei padėtis bei seksualinė branda, asmenybės bruožai, gyvenamoji aplinka, galimi teistumai, elgesys prieš ir po nusikaltimo.

Šiam metodui iliustruoti pateiksime labai glaustą metodo pradininkų Dž. Daglaso ir R. Reslerio sudarytą nusikaltėlio profilį².

Jvykio aplinkybės – 15 val. ant gyvenamojo namo stogo buvo rastas nuogas moteriškos lyties lavonas (buvo nustatyta, kad tai 26 m. amžiaus šio namo gyventoja), kurio rankų riešai buvo laisvai surišti aukos pėdkelnėmis. Aukai buvo sulaužytas žandikaulis bei nosis, mirties priežastis – pasmaugimas. Ant aukos kūno buvo daugybinės kraujosruvos, taip pat buvo nustatyta, kad po mirties aukai įkasta į šlaunį. Ant abiejų galvos pusių simetriškai buvo padėti aukos auskarai. Lavono kūno padėtis buvo simboliška³ [3, p. 415].

Per metus neišaiškinus šio nusikaltimo tradiciniais tyrimo metodais buvo nutarta pasitelkti naują nusikaltėlio profilio sudarymo metodą.

Atlikus bylos analizę⁴ buvo sudarytas toks nusikaltėlio profilis.

Tai baltaodis, 25-30 metų vidutinio intelekto vyriškis. Jis niekada nebuvo vedęs ir yra seksualiai nepatyręs. Jeigu užmezga ilgesnius santykius su moterimis, tai juose nori dominuoti, todėl partneres renkasi jaunesnes už save. Jo veiksmus lemia ne agresija prieš moteris apskritai, bet liguistas smalsumas. Jis tikriausiai yra sutrikusios asmenybės, galbūt yra turėjęs psichikos sutrikimų. Sprendžiant iš to, kad nusikaltimas padarytas anksti ryte (tai nustatyta atliekant tyrimą), matyti, kad nusikaltėlis gerai pažįsta nusikaltimo vietą: gyvena netoli šios vietos arba darbo reikalais yra buvęs šiame name [3, p. 419].

Policijai gavus nusikaltėlio profilį, dar kartą buvo patikrinti įtariamųjų asmenų gyvenimo faktai. Vieno iš šių žmonių gyvenimo faktai sutapo su faktais, nurodytais nusikaltėlio profilyje. *Jis buvo 30 m. baltaodis nevedęs vyras, gyveno vienas. Neturėjo nuolatinės draugės, aplinkinių buvo charakterizuojamas kaip nepasitikintis moterimis. Jis sirgo depresija ir buvo bandęs nusižudyti. Įtariamojo tėvas gyveno tame pačiame name kaip ir auka. Vyras buvo psichiatrinės klinikos pacientas, nusikaltimo įvykdymo dieną jis buvo pašalinęs iš gydymo įstaigos*⁵ [3, p. 401–421].

Šis pavyzdys akivaizdžiai rodo, kad nusikaltėlio profilio sudarymo metodas suteikia nusikaltimo tyrėjams dar vieną galimybę surasti nusikaltėlį ir išaiškinti nusikaltimą.

Vokietijoje, Austrijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose bylų analitikais bei nusikaltėlio profilio sudarytojais dirba tik kriminalistai, nes neįmanoma sudaryti nusikaltėlio profilio prieš tai neišanalizavus bylos, o norint išanalizuoti bylą, reikia „skaityti“ pėdsakus⁶, išsiaiškinti, ar iki galo išnaudota visa informacija, kurią buvo galima gauti ištyrus daiktinius įrodymus ir

¹ Plačiau žr.: Schu M., Witt R. Ablauf eines Sexualdelikts. – Nepublikuota.

² Pagrindinis nusikaltėlio profilio sudarytojų profesinis reikalavimas yra neviešinti sudaryto nusikaltėlio profilio, todėl šiam metodui iliustruoti buvo pasirinktas prieš 17 m. moksliniame straipsnyje kaip šio metodo efektyvumo pavyzdys paskelbtas nusikaltėlio profilis.

³ Nužudymo aplinkybės pateiktos labai glaustai.

⁴ Visa bylos analizė dėl ribotos straipsnio apimties nepateikiama. Plačiau žr.: Douglas E. et alia. Criminal Profiling from Crime Scene Analysis // Behavioral Science and the Law. 1986. Nr. 4. P. 401–421.

⁵ Buvo gautas teismo leidimas paimti lyginamuosius jo dantų pavyzdžius, iš kurių nusikaltėlis buvo identifikuotas. kuotas.

⁶ Taip pat tuos pėdsakus, kurie lieka ant aukos kūno, tai yra įvairaus pobūdžio sužalojimus. Vokietijos nusikaltėlio profilio sudarytojų praktikoje yra pasitaikę ir tokių atvejų, kai bylos analizės metu studijuodami teismo medicinos ekspertizės aktą bei skrodimo metu padarytas nuotraukas (tai daroma rekonstruojant įvykį) kriminalistai yra atkreipę dėmesį į tokias detales, kurių skrodimo metu nepastebėjo net teismo medicinos ekspertai.

Laimėi, nors greičiau, deja, Lietuvoje tokie faktai yra neįmanomi, bet ne todėl, kad Lietuvos teismo medikai nėra tokios aukštos kvalifikacijos, o todėl, kad XXI amžiuje fotoaparatas Lietuvoje vis dar yra prabangos daiktas.

pėdsakus, o tam reikia labai gerai išmanyti šiuolaikinio kriminalistikos mokslo teikiamas galimybes.

Vokietijoje šiam darbui atrenkami policijos pareigūnai, turintys ilgametę darbo kriminalinėje policijoje, dažniausiai žmogžudysčių tyrimo skyriuje, patirtį. Šalyje laikomasi nuostatos, kad kriminalistui, kurio specializacija bus sudaryti nusikaltėlio profilį, visų pirma būtina gyvenimiškoji patirtis, todėl tarp profilio sudarytojų nėra jaunų žmonių. Antra, šiam darbui reikalinga profesinė patirtis, įgyjama tik praktinio darbo metu¹, todėl dažniausiai atrenkami pareigūnai, turintys ne mažesnę kaip dešimties metų praktinio darbo stažą.

Kriminalistui, sudarinėšančiam nusikaltėlio profilį, taip pat reikalingos gilios kriminologijos, psichologijos, o ypač teismo medicinos žinios. Šių ir kitų disciplinų žinias jie dar trejus metus gilina įvairių kursų metu².

Vokietijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose nusikaltėlio profilio sudarymas yra išimtinai komandinis³ darbas⁴. Grupę sudaro 5–7 profilio sudarytojai, prieš darbą gerai susipažinę su visa profiliui sudaryti reikalinga bylos medžiaga. Dažniausiai profilį sudaryti turinti komanda išvyksta į policijos komisariatą, kurio teritorijoje įvykdytas nusikaltimas, nes prieš pradėdant bylos analizę labai naudinga praktiškai susipažinti su aplinka, kurioje gyveno auka, galima pagrobimo vieta bei aukos lavono radimo vieta.

Į grupės sudėtį visuomet įtraukiamas kriminalinės policijos, kurios teritorijoje buvo rastas aukos lavonas arba įvykdytas nusikaltimas, pareigūnas, gerai pažįstantis šio rajono teritoriją (kelius bei keliukus, kuriais galima pravažiuoti ar praeiti, transporto judėjimo intensyvumą tam tikru paros metu konkrečiuose kelio ruožuose ir kt.). Kartais sudarant profilį konsultuoti kviečiami ir teismo medikai bei kitų profesijų specialistai. Vidutinio sudėtingumo bylos profilis yra sudaromas maždaug per 4–6 dienas.

Austrų kriminalistas T. Mülleris laikosi kitos darbo specifikos. Jis nusikaltėlio profilį sudaro vienas. Šio nusikaltėlio profilio sudarytojo vienasmenį darbo pobūdį galima pateisinti jo unikaliu profesiniu pasirengimu bei darbo patirtimi⁵.

¹ Detektyvinių filmų žiūrėjimas praktiniam darbui neprilygsta.

² Ypač daug dėmesio skiriama teismo medicinai. Vokietijos kriminalistų praktikų nuomone, būsimųjų profilio sudarytojų teismo medicinos žinios turi būti bent jau vidutinio teismo medicinos eksperto lygio, todėl kursų metu jie dalyvauja darant skrodimus.

³ Straipsnio autorei bandant pačiai sudaryti nusikaltėlio profilį teko praktiškai įsitikinti kolektyvinio darbo pranašumais.

⁴ Vadovaujamosi lozungu, kad grupės darbo rezultatas visada yra didesnis nei atskirų grupės narių nuomonių suma.

⁵ T. Mülleris yra baigęs Austrijos policijos mokyklą, jis 10 metų dirbo įvairiuose kriminalinės policijos padaliniuose, po to studijavo psichologiją Vienos universitete, yra baigęs nusikaltėlio profilio sudarytojo kursus Federaliniame tyrimų biure, 2001 m. apgynė daktaro disertaciją nusikaltėlio profilio sudarymo tema.

Nusikaltėlio profilio sudarymo metodo taikymo Lietuvoje perspektyvos

Ar Lietuvai reikalingi specialistai, galintys atlikti bylos analizę bei sudaryti nusikaltėlio profilį. Manau, kad į šį klausimą galima atsakyti tik teigiamai, nes vien tik bylos analizė, kurios metu į nusikaltimo tyrimą pažiūrima „naujomis akimis“, gali suteikti vertingos informacijos tolimesniam bylos tyrimui. Nusikaltimai, kuriuos tiriant paprastai taikomas nusikaltėlio profilio sudarymo metodas, yra aktualūs ir Lietuvai¹.

Kaip teigia vokiečių kriminalistas H. Dernas², bylų analizės bei nusikaltėlio profilio sudarymo negalima išmokti sėdint prie žaliu aksomu uždengto stalo. Nepadės ir tai, kad jūs „daugelį metų žiūrite filmus apie serijinių žmogžudysčių tyrimą“. Bylos analizės ir profilio sudarymo metodas yra ne „paslaptingas mokslas“, bet išmokstamas ir perteikiamas metodas. Bylų analizės bei nusikaltėlio profilio sudarymo išmokstama tik dirbant su konkrečiomis bylomis, vadovaujant patyrusiam specialistui [5, p. 533].

Taigi nusikaltėlio profilio sudarymo metodo neįmanoma išmokti per savaitę, jo taip pat neišmokstama iš knygų³, todėl jau šiandien reikėtų pradėti rengti specialistus⁴, kurie prireikus galėtų šį metodą taikyti nusikaltimų tyrimo praktikoje.

Kaip turėtų būti organizuojamas šio metodo taikymas Lietuvoje? Šalyse, kuriose šis metodas jau senai taikomas nusikaltimų tyrimo praktikoje, įkurtos specializuotos tarnybos⁵, kurių pagrindinė veiklos kryptis ir yra nusikaltėlio profilio sudarymas. Tai gal ir Lietuvai reikia tokios specializuotos tarnybos? Prieš vadovaujantis argumentu, kad, jeigu jau tokios tarnybos yra kitose šalyse, jos būtina turi būti ir Lietuvoje, mūsų nuomone, visada reikia atkreipti dėmesį į tokius labai svarbius faktus: Lietuvos teritorijos dydį (atstumas nuo rytinės šalies sienos iki vakarinės yra 373 km, nuo šiaurinės sienos iki pietinės – tik 276 km) bei gyventojų skaičių – 3,5 ml., šalies ekonominę padėtį ir realias teisėsaugos institucijų galimybes: turimą žmogiškąjį potencialą⁶ ir materialius bei finansinius išteklius.

Manytume, jog iš principo pritariant šio metodo taikymo Lietuvoje perspektyvumo idėjai, kol kas nereikėtų kurti specializuotos tarnybos. Tačiau dabar reikėtų suburti grupę kriminalistų praktikų, besidominčių šio metodo taikymu, bei šią sritį tiriančių mokslininkų. Šie asmenys turėtų būti pradėti rengti nusikaltėlio profilio sudarytojo darbui. Jų apmokymas turėtų būti vykdomas organizuojant specialius kursus⁷.

Konkretaus profilio sudarymas turėtų būti organizuojamas komandiniu principu. Iškilus poreikiui sudaryti nusikaltėlio profilį būtų išskiesti 5–7 asmenys iš suburtos grupės, jie atliktų bylos analizę ir sudarytų nusikaltėlio profilį.

Kvalifikacijos kėlimo kursų metu su nusikaltėlio profilio sudarymo pradmenimis turėtų būti supažindinti visi Kriminalinės policijos smurtinių nusikaltimų tyrimo skyrių pareigūnai.

¹ Šalyje pastaruosiu metu labai padidėjo serijinių išžagininimų kiekis, o šis metodas kaip tik sėkmingai taikomas tiriant šios rūšies nusikaltimus.

² Šis kriminalistas turi 15 metų žmogžudysčių tyrimo patirtį ir 5 metų patirtį sudarinėjant nusikaltėlio profilį.

³ Pastaruosiu metu pasaulyje išleidžiama nemažai knygų, kurių viršelyje puikuoja žodžiai „nusikaltėlio profilis“, tačiau, kaip teigia Vokietijos ir Austrijos specialistai, literatūros, kurią jie galėtų rekomenduoti kaip gerą mokomąją priemonę būsimiesiems nusikaltėlio profilio sudarytojams, nėra.

⁴ Kartais žiniasklaidoje pasirodo pranešimų, kad Lietuvos pareigūnai kreipėsi pagalbos į užsienio psichologus ir gavo tam tikras konsultacijas. Tai labai skeptiškai vertina specialistai, turintys ilgametę praktinio nusikaltėlio profilio sudarymo patirtį. Kaip teigia vienas geriausių Europoje nusikaltėlio profilio sudarytojų austras T. Mülleris, nusikaltėlio profilį gali sudaryti tik savos šalies specialistai, nes tam reikia išmanyti ne tik šalies, bet net ir regiono specifiką. Kaip pavyzdį, patvirtinantį jo teiginių teisingumą, galima pateikti šį faktą: iš Vokietijos greitkelių, vadinamųjų autobanų, galima išvažiuoti tik specialiai įrengtuose išvažiavimuose, o magistralėje Vilnius–Kaunas tai galima padaryti kad ir kas 0,5 kilometro.

⁵ Vokietijoje tai Operatyvinė bylų analizės tarnyba (Operative Fallanalyse Dienst) prie Kriminalinės policijos; Austrijoje – Kriminalistinė psichologinė tarnyba (Kriminalpsychologischer Dienst) prie Federalinės vidaus reikalų ministerijos.

⁶ Nesibaigiančiame Lietuvos policijos reformų maratone šalyje beveik nebeliko kriminalistų, turinčių daugiau nei 15 metų žmogžudysčių tyrimo patirtį.

⁷ Vokietijos kriminalistai nusikaltėlio profilio sudarytojais padėtų Lietuvai rengiant šios srities specialistus.

Išvados

Nusikaltėlio profilio sudarymo metodas yra netradicinis kriminalistinis nusikaltimų tyrimo metodas, sukurtas Jungtinių Amerikos Valstijų federalinio tyrimų biuro kriminalistų.

Nusikaltėlio profilio sudarymas – tai bandymas rekonstruojant ir interpretuojant nusikaltimą, ypač nežinomo nusikaltėlio elgesį, sudaryti hipotezę apie nusikaltimą padariusio žmogaus asmenybę, siekiant pateikti nusikaltimo tyrėjams praktines tolimesnio bylos tyrimo rekomendacijas.

Nusikaltėlio profilyje pateikiama informacija apie nusikaltėlio lytį, jo amžių, šeiminių padėtį, išsilavinimą, profesinę veiklą, gyvenimo stilių, asmenybės bruožus bei galimus teistumus.

Šiuo metu yra sukurtos nusikaltėlio profilio sudarymo metodikos, taikomos tiriant nužudymus, seksualiai motyvuotus nusikaltimus (išžagimus, nužudymus, vaikų tvirkimo faktus), žmonių bei įmonių šantažo atvejus, žmonių grobimus pasipelnymo tikslais bei serijinius padėjimus.

Lietuvoje turėtų būti suburta kriminalistų praktikų bei mokslininkų grupė, parengta ši metodą taikyti praktiškai. Jeigu tiriant konkrečią bylą kiltų būtinybė taikyti šį metodą, jie galėtų atlikti bylos analizę, sudaryti nusikaltėlio profilį bei pateikti tolimesnio bylos tyrimo rekomendacijas.

Kriminalinės policijos smurtinių nusikaltimų tyrimo tarnybų pareigūnai kvalifikacijos kėlimo kursuose turėtų būti supažindinami su nusikaltėlio profilio sudarymo galimybėmis.

LITERATŪRA

1. **Lüpke A.** Täterprofile // Kriminalistik. 1999. Nr. 12.
2. **Hoffmann J., Musolf C.** Fallanalyse und Täterprofil. Geschichte, Methoden und Erkenntnisse einer jungen Disziplin. BKA-Forschungsreihe. Band 52. – Wiesbaden: Bundeskriminalamt, 2000.
3. **Douglas E.** et alia. Criminal Profiling from Crime Scene Analysis // Behavioral Science and the Law. 1986. Nr. 4.
4. **Brussel J.** Das ungezähmte Böse. – Bern, 1971.
5. **Dern H.** Operative fallanalysen bei Tötungsdelikten // Kriminalistik. 2000. Nr. 8.
6. **Füllgrabe U.** Psychologische Täterprofile // Kriminalistik. 1993. Nr. 5.
7. **Geberth V.** Practical Homicide Investigation Tactics, Procedures, and Forensic Techniques. – Boca Raton: CRC Press. 2000.
8. **Harbort St.** Empirische Täterprofil // Kriminalistik. 1997. Nr. 8–9.
9. **Holmes R.** Profiling Violent Crime. – California: Sage Press, 1996.
10. **Holmes R., Holmes St.** Serial Murder. – London, 1998.
11. **Ressler R. K., Burgess A. W., Douglas J. E.** Sexual Homicide. Patterns and Motives. – New York: The Free Press, 1995.
12. **Turvey B.** Criminal Profiling. – San Diego: Academic Press, 2001.

Offender Profiling – a New Untraditional Crime Investigation Method

Assoc. Prof. Dr. Janina Juškevičiūtė

Law University of Lithuania

SUMMARY

In this article a new untraditional crime investigation method is presented – an offender profiling which is applied in criminal investigation practice in many countries.

The article for the first time in Lithuania presents the offender profiling method and different stages of profiling are analyzed there: case analysis, which consists of six stages, and the offender profiling process. A criminal profile example has been presented.

Application and organization of the offender profiling method of Germany, Austria and the United States of America is described in the article.

Possibility of the application of the offender profiling method in Lithuania has been analysed and some organising recommendations have been proposed.

